

PARK POŁUDNIOWY (PARK ANGIELSKI)

KONCEPCJA REKONSTRUKCJI XIX-WIECZNEGO UKŁADU DROGOWEGO WRAZ
Z JEGO ROZBUDOWĄ

Wilanów 2016 / 2018

Autor: Łukasz Przybylak
mgr inż. architekt krajobrazu
Kierownik Działu Ogrodowego Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie

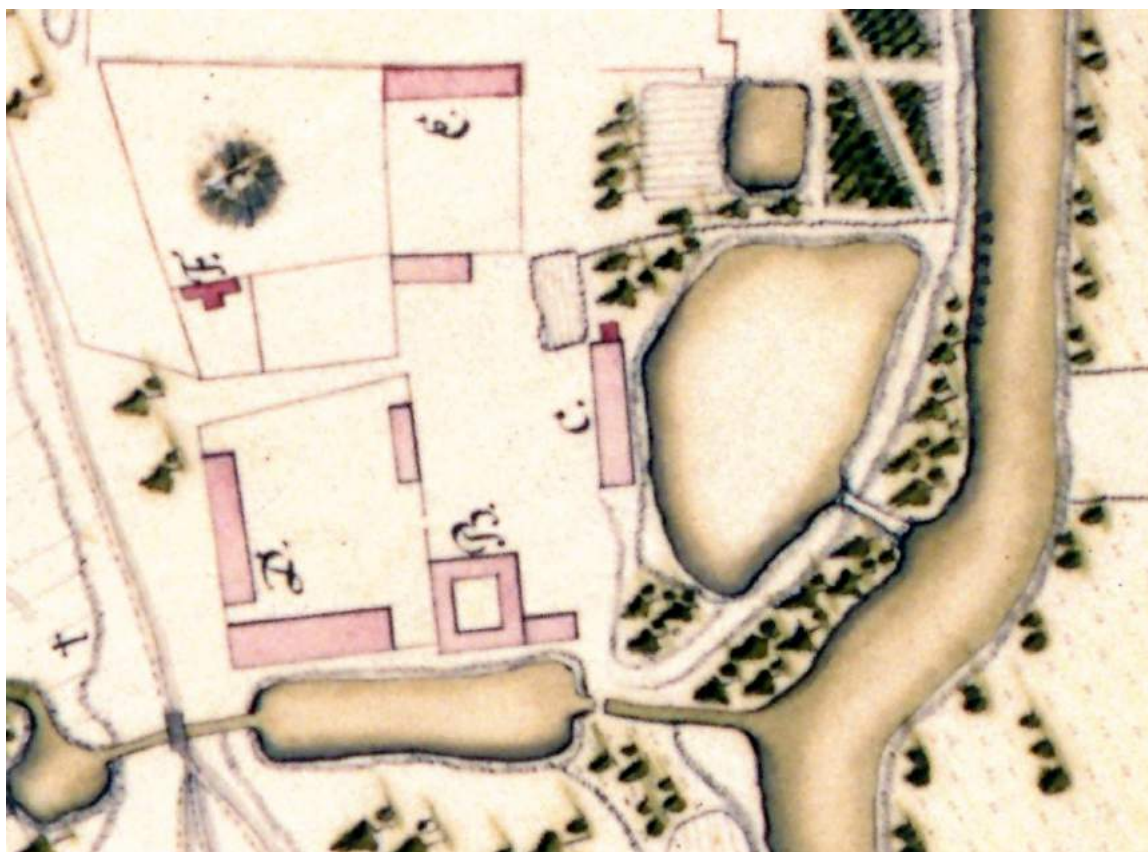
Spis treści

- 1. PARK POŁUDNIOWY – RYS EWOLUCJI KRAJOBRAZOWEJ KOMPOZYCJI PRZESTRZENNEJ 5**
- 2. PARK POŁUDNIOWY - ZAŁOŻENIA KONCEPCYJNE 14**
- 3. ZAŁĄCZNIK – PLAN KONCEPCYJNY ODTWORZENIA PRZEBIEGU UKŁADU DROGOWEGO
PARKU POŁUDNIOWEGO Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.**

1. PARK POŁUDNIOWY – RYS EWOLUCJI KRAJOBRAZOWEJ KOMPOZYCJI PRZESTRZENNEJ

Krajobrazowy park rozciągający się na południe od wilanowskiego pałacu swoimi początkami sięga okresu pierwszej połowy XVIII wieku i może być pośrednio wiązany z mecenatem zarówno Elżbiety Sieniawskiej jak również Augusta II Mocnego. Nie mniej jednak posiadany stan wiedzy o sposobie zagospodarowania otoczenia gospodarczego stawu południowego nie pozwala na postawienie jednoznacznej hipotezy o umyślnym kształtowaniu roślinności tego obszaru. Ilustracją ówczesnego stanu zagospodarowania terenu jest kartografia z 1732 r.

Kadr planu sytuacyjnego rezydencji wilanowskiej z 1732 r. Plan ilustruje początki krajobrazowej kompozycji przestrzennej Parku Południowego.

Plan sporządzony przez saskiego kartografa ilustruje doskonale dynamikę ewolucji przestrzennej wielkopowierzchniowej jednostki ogrodowej południowej części wilanowskiej rezydencji.

Kształtowanie się swobodnej kompozycji parku południowego należy wiązać bezpośrednio ze Stawem Południowym. Zbiornik ten pomimo swojej gospodarczej funkcji otrzymał swobodną (możliwe, że w wyniku spontanicznego rozwoju lokalnej roślinności) oprawę. Grobla południowa oddzielająca Staw Południowy od Jeziora Wilanowskiego stanowiła naturalną platformę dla poprowadzenia układu drogowego łączącego południową część boskietów ze sztuczną zaporą¹ na Potoku Służewieckim

Należy więc uznać, iż kompozycyjnym rdzeniem parku południowego jest funkcjonalno-użytkowy kompleks Stawu Południowego oraz Grobli Południowej będącej w bezpośrednim połączeniu z regularnym układem drogowym boskietów.

Gruntowną zmianę aranżacji południowej części rezydencji wilanowskiej przyniosła połowa lat 70., XVIII wieku. Księżna Izabela z Czartoryskich Lubomirska zaangażowała do modernizacji wilanowskiego założenia pałacowego Szymona Bogumiła Zuga. Ten doświadczony już wówczas w projektowaniu założeń parkowych architekt zaaranżował popularny w ówczesnej Europie park w tzw.: angielskiej konwencji stylistycznej. Nie można jednak określić ówczesnej kompozycji parku południowego jako reprezentanta czystego stylu angielskiego. Szymon Bogumił Zug zaprojektował tzw.: dziką promenadę tj.: koncentrującą się wokół Stawu Południowego park o naturalnej roślinności (łągu wierzbowo-topolowego) obejmującej piętro podszytu i najwyższego piętra drzewostanu. Według projektu Zuga a także w myśl projektowania dzikich promenad zachodnie zakole Stawu Południowego u podnóża łagodnego podskarpia terasy nadzalewowej Wisły zostało poprzecinane gęstą siecią nieregularnych dróg.

Zug zaadaptował do swojej aranżacji parkowej istniejący już wcześniej układ drogowy biegnący w koronie grobli południowej. Wprowadzony został także obwodnicowy fragment układu drogowego powielający obrys Stawu Południowego. Ilustrująca ówczesny stan zagospodarowania parku *Planta Jeneralna* z 1793 r., wskazuje także na próby aranżacji terenu zajmowanego uprzednio przez zabudowania królewskiego folwarku. Odsunięcie folwarku na zachód zwolniło znaczny areał na długości

¹ Spiętrzenie wód Potoku Służewieckiego w jego dolnym biegu miało bezpośredni związek z funkcjonowaniem pierwszego folwarku królewskiego. Powstałe rozlewisko wykorzystywano już w XVIII wieku do zasilania i dotleniania wód Stawu Południowego. W okresie późniejszym oraz w myśl kompozycyjnej, XIX-wiecznej rearanżacji otoczenia pałacu w Wilanowie rozlewisko zostanie zaadaptowane do krajobrazowej kompozycji Parku Południowego.

południowego skrzydła pałacu. O ile według kartografii Góra Bachusa nadal znajdowała się w ryzach barokowej sztuki ogrodowej o tyle teren na południe nosił już wszelkie znamiona swobodnej kompozycji krajobrazowej. Uwagę zwraca przede wszystkim wyprowadzenie z południowego skraju ogrodów regularnych szpalerowo obsadzonych układów drogowych okalających nowopowstałe (i nie do końca jeszcze zaaranżowane centralne wnętrza parkowe). Szczególnie interesujący jest prowadzony miękką linią odcinek drogi łączący bindaż (przedłużenie południowej galerii pałacu) ze sztuczną zaporą w dolnym biegu Potoku Służewieckiego. Linia owego układu drogowego wraz z widocznymi na planie swobodnymi grupami drzew wskazuje na ewolucję krajobrazowości skoncentrowanej wokół Stawu Południowego. Szpalerowe obsadzenie drzewami wskazuje zaś na rangę drogi. Z punktu widzenia ewolucji kompozycji przestrzennej Parku Południowego do jego pełnej formy stylistycznej istotne jest również oznaczenie na planie przejścia na sztucznej zaporze rozlewiska dolnego biegu Potoku Służewieckiego. Adaptacja użytkowej zapory wodnej do elementu układu drogowego (oraz kompozycyjnego) stanowić będzie także o przyszłej wartości kompozycji przestrzennej Parku Południowego.

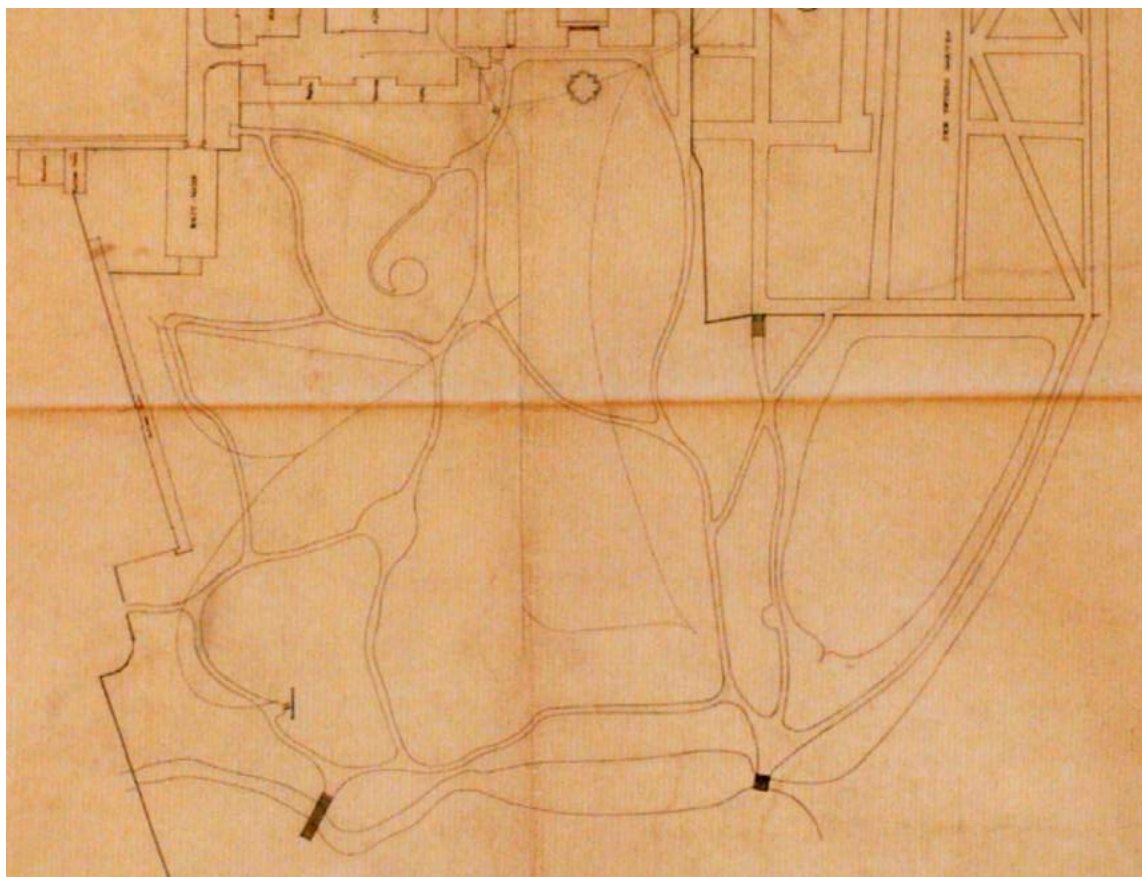

Kadr Planu Jeneralnej rezydencji wilanowskiej z lat 90 XVIII wieku. Kompozycja przestrzenna parku skoncentrowana jest wokół Stawu Południowego i reprezentuje nadal formę tzw.: Dzikiej promenady projektu Szymona Bogumiła Zuga.

Pełnię rozwoju kompozycji krajobrazowej w południowej części rezydencji wilanowskiej datować należy na wiek XIX w tym okres wielkiej rearanżacji ogrodów pałacowych w Wilanowie inicjowanej w drugiej połowie ówczesnego stulecia przez Stanisława Kostkę-Potockiego.

W myśl wspomnianej rearanżacji kompozycja przestrzenna krajobrazowego parku południowego została powiększona o całą część północną obejmującą Górę Bachusa oraz teren graniczący od południa z niewielkim ogrodem przy południowym skrzydle pałacu.

Rozbudowana została względem projektu Szymona Bogumiła Zuga warstwa parkowego drzewostanu oraz sieć dróg parkowych jednak z zachowaniem (!) odcinka łączącego przedłużenie południowej pałacu z kaskadą na Potoku Służewieckim (fragment układu tzw.: dzikiej promenady).

Kadr planu instalacji kanalizacyjnej T. Schramke z początku połowy XIX wieku. Plan niesie wysoką wartość kartograficzną (precyzja wytyczenia przebiegu dróg parkowych).

Park Południowy doby drugiej połowy XIX wieku otrzymał wyjątkowo wartościową kompozycję przestrzenną. Całość układu soliterów, grup drzew oraz układu drogowego tworzyła szkielet kompozycji typu promienisto-łańcuchowego². Wartością najwyższą kompozycji przestrzennej Parku Południowego doby drugiej połowy XIX stulecia był układ drogowy z wyraźnym (klasycznym) zachowaniem części obwodnicowej okalającej skraj głównego wnętrza parkowego (wzdłuż południowego odcinka głównej osi kompozycji przestrzennej wyznaczanej przez skrzydło północne i południowe pałacu).

² Kompozycja promienisto-łańcuchowa to najwyższa forma założeń ogrodowych i parkowych stylu swobodnego, krajobrazowego. Układ ten opiera się na prowadzeniu głównych otwarć widokowych z wykorzystaniem parkowego układu drogowego i jego dychotomicznej rozbudowy. Całość kompozycji wraz ze wspomnianą dychotomiczną rozbudową układu drogowego i głównych powiązań widokowych oparta została na rytmie „prowadzenie-zatrzymanie”.

Kadr planu sytuacyjnego z połowy XIX wieku. Wartość kartograficzna planu to potwierdzenie przebiegu układu drogowego z planu Schramkego.

Do najcenniejszych źródeł ikonograficznych wskazujących na kompozycję przestrzenną Parku Południowego w XIX wieku (w warstwie parkowego układu drogowego) należą:

- plan instalacji kanalizacyjnej na terenie rezydencji sporządzony w latach 1851-1852 przez T. Schramke,
- plan sytuacyjny datowany na lata 1859-1866,

Obydwa te dokumenty kartograficzne zostały uznane przez Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie za wiodące w kwestii wytycznej dla kierunku odtworzenia układu drogowego Parku Południowego.

Kadr zdjęcia lotniczego z 1936 roku z Parkiem Południowym.

Kompozycyjna wartość układu drogowego w Parku Południowym ulegała stopniowej degradacji już od początku XX wieku. Stopień degradacji polegający na znacznym uproszczeniu przebiegu dróg ilustruje częściowo fotografia lotnicza z 1936 r. O ile można na niej rozpoznać zachowane zakole południowo-zachodniego odcinka „obwodnicy” centralnego wnętrza parkowego o tyle radykalnemu uproszczeniu poddano odcinek drogi łączący wyjście z Ogrodu Południowego przy pałacu (obecnie Ogród Różany) w kierunku kaskady na Potoku Służewieckim. Niezmiennie względem poprzednich dziesięcioleci czytelny jest układ drogowy okalający Staw Południowy.

Kadr zdjęcia lotniczego z 2015 roku z widocznym Parkiem Południowym.

Największe zniekształcenia w przebiegu układu drogowego Parku Południowego zostały wywołane rewaloryzacją terenu rozpoczętą w latach 50 – 60 XX wieku. Projekt autorstwa prof. Gerarda Ciołka zakładał wprowadzenie układu drogowego prowadzonego miękką linią jednak będącego w całkowitym oderwaniu od przebiegu XIX-wiecznego (krajobrazowego). Ideowo podjęto także próbę odtworzenia złożonego układu drogowego z czasów projektu Szymona Bogumiła Zuga (zachodni brzeg Stawu Południowego) jednak i ją należy uznać za nieudaną.

Park Południowy przy Pałacu w Wilanowie jako obszar o największym (procentowo) udziale historycznego drzewostanu stracił znacząco na odbiorze wizualnym z powodu wprowadzenia nawierzchni bitumicznej. Główny ciężar rewaloryzacji przestrzeni Parku Południowego spoczywa na:

- odtworzeniu przebiegu układu drogowego wraz z jego rozbudową i adaptacją do przebiegu drogi technicznej (przeciwpożarowej),

- zmianie technologii budowy nawierzchni drogi na nawierzchnię mineralną, wodoprzepuszczalną o stalowych obrzeżach³,

³ Płaskownik stalowy kotwiony punktowo o wymiarach 5x60mm.

2. PARK POŁUDNIOWY - ZAŁOŻENIA KONCEPCYJNE

Koncepcja rewaloryzacji Parku Południowego obejmuje w danym zarysie rekonstrukcję i rozbudowę XIX-wiecznego układu drogowego wraz z powiązaniem go do przebiegu drogi ppoż. Koncepcja została opracowana w oparciu o archiwalną kartografię i fotografię lotniczą co pozwoliło na precyzyjną rekonstrukcję linii przebiegu parkowych dróg.

Drogi uwzględnione w koncepcji ilustrują wysokie walory kompozycyjne Parku Południowego oraz zachowane elementy warsztatu projektowego Szymona Bogumiła Zuga (odcinek tzw.: „dzikiej promenady” łączącej pergolę południową z kaskadą na Potoku Służewieckim).

Koncepcja obejmuje teren Parku Południowego wraz z wodami powierzchniowymi oraz obszarem znajdującym się obecnie w administracji Muzeum Plakatu. Projektowane drogi o łącznej długości 2 159 metrów bieżących i szerokości 200 cm wykonane powinny być w technologii nawierzchni mineralnych, wodoprzepuszczalnych z wykorzystaniem stalowego płaskownika jako obrzeża. Wprowadzenie nawierzchni tego rodzaju jest konieczne w danym obszarze nie tylko ze względów konserwatorskich ale także przyrodniczych.

Wodoprzepuszczalność nawierzchni sprzyjać będzie przepływowi wód opadowych mających swobodniejszy dostęp do systemu korzeniowego drzew (w tym pomnikowych) znajdujących się w pobliżu układu drogowego. Drzewostan Parku Południowego prezentuje najwyższy procent zachowania historycznego zasobu drzewostanu. Cenny drzewostan Parku Południowego jest najbardziej dotknięty postępującą urbanizacją otoczenia Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie (lej depresyjny zlokalizowany w centralnej części Parku Południowego w latach 2002-2004) – w kontekście tych zmian środowiskowych rekonstrukcja dróg ma w przyjętej technologii wykonania wymiar działania prośrodowiskowego, koniecznego do utrzymania przyrodniczego zasobu zabytkowego Parku Południowego.

Koncepcja obejmuje wyłącznie etap I tj.: odtworzenie przebiegu XIX-wiecznego przebiegu układu drogowego wraz z jego rozbudową i adaptacją do przebiegu drogi

technicznej. Odtworzenie linii przebiegu układu drogowego Parku Południowego (Parku Angielskiego) dotyczy stanu terenu z lat 1840-1860.

Zgodnie z prawidłowym postępowaniem konserwatorskim prowadzonym względem kompozycji ogrodowo-parkowych o charakterze krajobrazowym, działania z zakresu kształtowania roślinności parku w warstwie podszytu i najwyższego piętra pionowej struktury drzewostanu prowadzone będzie (w warstwie koncepcyjnej i wykonawczej) **po realizacji założeń etapu I.**

Wrysowany przebieg układu drogowego nie koliduje z żadną z lokalizacji historycznych oraz pomnikowych okazów drzew.

Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie przystępuje do prac przygotowawczych umożliwiających realizację założeń projektowych na mocy decyzji Mazowieckiego Konserwatora Zabytków z dnia 07.03.2019 nr W/829/2019 ważną do dnia 31.12.2025 roku. Jest to data do której Muzeum przewiduje realizację planowanego przedsięwzięcia.